

Klimat- och näringslivsdepartementet
kn.remissvar@regeringskansliet.se

Remissyttrande över delbetänkandet En kortare instanskedja för mark- och miljöärenden (SOU 2025:122)

(KN2026/00379)

Högsta domstolen har beretts tillfälle att lämna synpunkter på det rubricerade delbetänkandet från Miljöutredningen. Remissvaret begränsas till frågor som rör Högsta domstolen.

Enligt förslagen i delbetänkandet ska Mark- och miljööverdomstolen inte längre kunna öppna en s.k. ventil för överklagande till Högsta domstolen i mål enligt plan- och bygglagen.

Under senare år har omkring tio procent av de prejudikat som meddelats av Högsta domstolen varit avgöranden i mål som härrör från Mark- och miljööverdomstolen. Av dessa har knappt hälften varit mål enligt plan- och bygglagen.

Målinflödet till Högsta domstolen har visserligen ökat kraftigt under de senaste åren; under 2025 inkom totalt 11 277 mål. De mål enligt plan- och bygglagen som når Högsta domstolen efter att Mark- och miljööverdomstolen har öppnat ventilen är emellertid få och noga utvalda. Under de senaste åren har det rört sig om i genomsnitt cirka sex mål per år. Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i en stor andel av dessa mål, vilket hänger samman med att Mark- och miljööverdomstolen endast ska tillåta ett överklagande om domstolen gör bedömningen att det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen. Under perioden 2021–2025 meddelade Högsta domstolen i genomsnitt fyra prejudikat per år i mål enligt plan- och bygglagen. Som exempel kan nämnas ”Bygg- och miljönämndens överklagande” NJA 2023 s. 1001, ”Startbeskedet i Barkarby” NJA 2024 s. 549 och ”Detaljplanen i Borgholm” NJA 2025 s. 283.

Eftersom antalet mål enligt plan- och bygglagen som når Högsta domstolen är få till antalet skulle ett fullföljdsförbud varken få någon beaktansvärd betydelse för handläggningstiderna i stort eller påverka Högsta domstolens arbetsbörda eller målbalanser i någon nämnvärd utsträckning. Det begränsade antalet mål i Högsta domstolen bör i det sammanhanget ställas mot det totala antalet beslut som byggnadsnämnderna meddelar i plan- och byggärenden. Enligt den statistik som har presenterats i betänkandet rör det sig om över 256 000 beslut per år. Av betänkandet framgår även att Mark- och miljööverdomstolen under perioden 2012–2024 har öppnat ventilen i 85 av de 9 935 plan- och byggmål som har avgjorts av domstolen, alltså i mindre än en procent av målen. Ett fullföljdsförbud skulle följaktligen medföra mycket begränsad påverkan på handläggningstiderna i stort, samtidigt som

det samhälleliga behovet av vägledning från Högsta domstolen på plan- och byggområdet skulle riskera att inte tillgodoses.

I sammanhanget kan noteras att det, som skäl för det nuvarande systemet, har anförts bland annat att det i mål som handläggs i Mark- och miljööverdomstolen kan uppkomma frågor som inte är specifika för mark- och miljödomstolarna, exempelvis frågor av processuell natur. Det har ansetts att det i sådana fall kan finnas behov av en instans över Mark- och miljööverdomstolen som kan verka för enhetlighet i dessa frågor. Ett system med ventil har mot den bakgrunden ansetts mest lämpligt eftersom det tillgodoser prejudikatbildningsbehovet och samtidigt håller instansordningen så kort som möjligt. (Se prop. 2009/10:215 s. 180 f.) Det som har anförts gör sig enligt Högsta domstolens mening alltså gällande.

Mot den nu angivna bakgrunden ifrågasätter Högsta domstolen om det finns skäl att genomföra utredningens förslag i denna del.

I det tidigare delbetänkandet SOU 2024:98 har Miljöutredningen föreslagit ändringar som, om de genomförs, kommer att innebära att Mark- och miljööverdomstolens avgöranden i ansökningsmål inte heller kommer att kunna överklagas. Högsta domstolen har inte beretts tillfälle att yttra sig över det delbetänkandet, men kan konstatera att även de ändringarna skulle påverka Högsta domstolens prejudikatbildning, såvida inte ventilmöjligheten i 5 kap. 5 § lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar skulle utvidgas till att omfatta även ansökningsmål. Under perioden 2021–2025 meddelade Högsta domstolen i snitt ett prejudikat per år i ansökningsmål. Som exempel kan nämnas "Gäddeviksås kvarn" NJA 2024 s. 800, "Vändle bergtäkt" NJA 2025 s. 653 och "Rya kraftvärmeverk" NJA 2025 s. 978. Högsta domstolen noterar att såväl Mark- och miljööverdomstolen som de fem mark- och miljödomstolarna i sina remissyttranden över 2024 års delbetänkande har angett att det finns ett fortsatt behov av prejudikatbildning från Högsta domstolen i ansökningsmål.

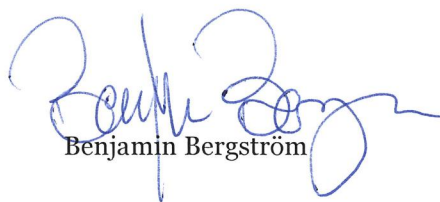
I anslutning till det sagda bör vidare framhållas att förslagen i betänkandet om att förstärka Mark- och miljööverdomstolens roll som prejudikatinstans bör belysas på ett bredare sätt än vad som varit möjligt inom ramen för utredningens uppdrag. Förslagen aktualiserar mer generella frågor som ytterst rör möjligheterna att uppnå enhetlighet i rättsbildningen när det gäller frågor som är gemensamma för flera rättsområden. (Jfr t.ex. diskussionerna i Svensk Juristtidning 2022 häfte 5, bl.a. artiklarna av Henrik Jonsson & Thomas Bull, Helena Jäderblom, Gudmund Toijer och Christine Lager.)

Yttrandet har beslutats av justitieråden Anders Eka, Stefan Johansson, Agneta Bäcklund, Petter Asp, Malin Bonthron, Stefan Reimer, Cecilia Renfors, Johan Danelius, Jonas Malmberg, Christine Lager, Anders Perklev, Margareta Brattström, Katrin Hollunger Wågner, Erik Sjöman, Erik Lindberg och Tobias Eriksson samt kanslichefen Jens Wieslander.

Föredragande har varit justitiesekreteraren Benjamin Bergström. Beredningsjuristen Ludvig Lawrence har deltagit i handläggningen.

Anders Eka

Benjamin Bergström